

МАЙСТЕРНИЙ ПОРТРЕТ ШЕВЧЕНКОВОЇ ЕПОХИ

SKILLFUL PORTRAIT OF SHEVCHENKO EPOCH

[рецензія на видання: Наумова Н. Особистості на портретах Тараса Шевченка. – Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2016. – 184 с.]

Дослідження Надії Наумової «Особистості на портретах Тараса Шевченка» (Хмельницький, 2016) належить до тих науково надійних шевченкознавчих праць, що не тільки ґрунтуються на перевірених фактах і датах, базуються на аналізі рукописів Шевченкових творів, апелюють до розвідок попередників, — монографія засвідчує глибоке осмислення портретного живопису та, загалом, творчості Тараса Шевченка у контексті його доби. Про Шевченка-художника написано з тією теплотою, тією любов'ю, що притаманна вченим, які все життя поклали на вітар шевченкознавства.

Багатолітня працівниця, науковець Національного музею Тараса Шевченка, директор літературно-меморіального будинку-музею Тараса Шевченка «Хага на Пріорці», ведуча радіопрограми «Жива душа поетова святая», Надія Наумова — знавець не лише найменше відомих подробиць життя і творчості Шевченка, а й тонкий інтерпретатор його слова, майстер прочитання його малярської спадщини. Дослідниця узагальнила відоме про час, географію, складні умови написання портретів, проаналізувала їхню стилістику. Назвавши особистостей із понад 150 портретів митця, дійшла висновку, що Шевченко «...здебільшого все ж малював тих, хто був йому симпатичний, кого любив і шанував» (с. 5).

Систематизувавши й умовно поділивши портретні зображення за періодами, авторка ретельно та глибоко проаналізувала їхні особливості. Словесно відтворивши мало не кожен портрет, вдалася до історії його написання та дослідження, зробила припущення, висунула власні гіпотези щодо портретів невідомих осіб і досі не віднайдених робіт Шевченка. Зокрема, з приводу олівцевого малюнка з написом «Се мій батько» та незнайденого зображення згаданого у автобіографії земляка-кріпака Івана Нечипоренка Н. Наумова обережно зауважила, спонукаючи майбутніх дослідників-шевченкознавців до пошуку: «Чи не він це (Нечипоренко. — *О. III.*) позував для

малюнок «Се мій батько», що дуже правдоподібно, адже могло бути так, що одне із його зображень нагадало Тарасові батька...» (с. 13).

Таких тонких натяків, спонук до подальшої роботи в шевченкознавчій царині монографія містить чимало. Ці зауваги, як і залучення спогадів сучасників, цитування щоденника, листів, поезії та прози Шевченка — неоціненні, бо саме так авторка створює довершений портрет самого Шевченка і його доби, тих знаменитих і звичайних, відомих і досі незнаних — усіх, кого він увічнив своїм пензлем.

Дослідниця спробувала не просто окреслити галерею портретованих Шевченком особистостей, а охопити їхні постаті, вписані в «оболонку свого часу»: «Різні за суспільним становищем, зовнішністю, характером, способом життя, ці люди, яких колись намалював художник, чимось близькі між собою. І ця близькість мабуть визначається тією симпатією, яка панувала у взаєминах між моделлю і автором...»

Вдалий портрет — це завжди розповідь про життя портретованого, походження, професію, але насамперед це — відтворення життя його душі. А ще, як твердив свого часу Оскар Уайльд, «усякий портрет, написаний з любов'ю, — це, по суті, портрет самого художника, а не того, хто йому позував». Таким постає портрет Ганни Закревської, датований груднем 1843 р., а, власне парні олійні портрети подружжя Закревських. Залучаючи до аналізу рядки листа Тараса Шевченка до Віктора Закревського (від 10.XI.1843), поезії з присвятою «Г. З.», авторка надзвичайно делікатно (на противагу тим псевдо дослідникам, які втручаються в особисте геніїв безцеремонно та грубо, трактуючи усе на власний копил) подала історію створення портретів і прокоментувала все, із ними пов'язане: «Відомо, що український поет не любив висловлюватися на інтимні теми ні в приватних розмовах з друзями, ні у творах, він згадував про свої захоплення натяками, не називаючи імен. Але поезія, написана на засланні, що починається словами: «Немає гірше, як в неволі про волю згадувать...», адресована конкретній жінці, ім'я якої заховане за криптонімом «Г. З.», що легко вгадується — Ганна Закревська» (с. 47).

Особливою теплотою позначені портрети періоду заслання, де Шевченкові було заборонено писати та малювати, але він ігнорував заборону, переважно малюючи близьких друзів і знайомих. Так з'являється живописний малюнок сепією «Серед товаришів», де впізнані і сам Шевченко, і його польські друзі-засланці Людвіг Турно та Броніслав Залеський. Дослідниця стверджує: сепія — одна з найкращих, створених у складних похідних умовах експедиції, спорядженої для пошуків кам'яного вугілля у горах Каратау. «Але чи Шевченко малював це все заради сюжету і деталей? Він хотів увіч-

нити таким чином своїх друзів і ту мить короткого відпочинку після чергового переходу...» (с. 83).

Аналізуючи портрети, Н. Наумова зазначає, де зберігаються, кому належали, на яких виставках їх експонували. Таку скрупульозність, докладність виявляє авторка і в ставленні до написів та автографів на роботах, до найменших деталей і штрихів, які можуть пролити світло на історію створення чи атрибутування.

Дослідниця зауважує подробиці, які об'єднують роботи Шевченка, визначаючи його стиль, манеру письма, вказує на улюблені деталі та лейтмотиви. Приміром, про портрет чоловіка та дружини Якобі вона зазначає: «Портрет виконаний у листопаді, але зображено літній пейзаж. Подібне дерево бачимо у композиції «Дві дівчини» і «Старий на цвинтарі», художник просто підставляє його...» (с. 114).

Оповідуючи історію написання портрета відомого актора-трагіка Айри Олдріджа, авторка опирається на спогади дочки Федора Толстого Катерини (у заміжжі Юнге), лист Шевченка до актора Михайла Щепкіна (від 6.XII.1858), а також опубліковані враження французького поета Теофіла Готьє «Подорож у Росію» (1893). Зіставляючи дати, Н. Наумова зауважує збіг, який зворушує читача, змушує замислитися над дивовижними поворотами долі: «У серпні 1861 року Олдрідж приїхав на гастролі до Києва і грав у міському театрі, студенти Київського університету чекали його після вистави і несли на руках до готелю «Європа», де він мешкав, і це були ті самі студенти, що зустрічали у травні того ж року домовину Шевченка на Ланцюговому мосту» (с. 132).

Монографія «Особистості на портретах Шевченка» містить ґрунтовний науковий апарат: список використаної літератури, перелік ілюстрацій та скорочень, іменний покажчик, резюме англійською мовою. Ілюстрації — аналізовані портрети, віддрукувані на якісному крейдяному папері, доповнюють дослідження, дають змогу глибше осмислити прочитане.

Розвідка Надії Наумової — вагомий внесок у дослідження не тільки мистецької спадщини Шевченка-художника, це — майстерний портрет Шевченкової епохи.

*Оксана Іванівна ШАЛАК,
кандидат філологічних наук, фольклорист*

*Oksana SHALAK,
Candidate of Philological Sciences, Folklorist*